

Podpora subjektivní pohody u lidí s dětskou mozkovou obrnou bez postižení kognitivních funkcí s využitím výtvarného programu.

Bakalářská práce

Studijní program: B7505 – Vychovatelství
Studijní obor: 7505R004 – Pedagogika volného času
Autor práce: **Michaela Vrátilová**
Vedoucí práce: PhDr. Magda Nišpanská, Ph.D.

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Michaela Vrátilová**
Osobní číslo: **P13001077**
Studijní program: **B7505 Vychovatelství**
Studijní obor: **Pedagogika volného času**
Název tématu: **Podpora subjektivní pohody u lidí s dětskou mozkovou obrnou bez postižení kognitivních funkcí s využitím výtvarného programu.**
Zadávací katedra: **Katedra pedagogiky a psychologie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíle:

Vytvořit, zrealizovat a vyhodnotit výtvarný program Čtyři roční období pro klienty s DMO, zaměřený na zvyšování subjektivní pohody.

Požadavky:

Tvorba výtvarného programu pro klienty s DMO z Jedličkova ústavu v Liberci.
Provést rozhovory s nejméně deseti jedinci postiženými DMO a jejich rodiči.
Vyhodnotit a analyzovat efektivitu zrealizovaného programu.

Metody:

Polostrukturované interviu.
Obsahová analýza výpovědí.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

JANKOVSKÝ, J. Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením. Praha: Triton, 2006, ISBN 80-7254-730-5.

OPATŘILOVÁ, D. Pedagogická intervence v raném a předškolním věku u jedinců s dětskou mozkovou obrnou. Brno: Masarykova univerzita, 2004, ISBN 80-210-3242-1.

KRAUS, J. Dětská mozková obrna. Praha: Grada, 2005, ISBN 80-247-1018-8.

KUDLÁČEK, M. Svět dětské mozkové obrny: nahlížení vlastního postižení v průběhu socializace. Praha: Portál, 2012, ISBN 978-80-262-0178-6.

MAREŠOVÁ, E., JOUDOVÁ, P., SEVERA, S. Dětská mozková obrna: možnosti a hranice včasné diagnostiky a terapie. Praha: Galén, 2011. ISBN 978-80-7262-703-5.

BERRY, R. Vodovky, tempery, akvarel. Brno: Zoner Press, 2012, ISBN 978-80-7413-189-9.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Magda Nišpanská, Ph.D.

Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání bakalářské práce: **4. května 2015**

Termín odevzdání bakalářské práce: **4. května 2016**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 22. června 2015

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Magdě Nišpenské, Ph.D. za cenné rady, dohled nad psaním této práce a připomínky, které mi poskytla v průběhu realizace výtvarného programu. Dále bych ráda poděkovala klientům a zaměstnancům Centra denních služeb, kteří mi ve všem vyšli vstříc a rodině, která semnou měla po celou dobu psaní mé bakalářské práce velkou trpělivost.

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá realizací a evaluací výtvarného programu „Čtyři roční období“. Zaměřuje se na lidi s dětskou mozkovou obrnou z Jedličkova ústavu v Liberci. Výtvarný program je zaměřený na podporu subjektivní pohody (well-being) těchto lidí. Program proběhl v období od září 2015 do prosince 2015 v Centru denních služeb.

Teoretická část nejprve vysvětluje základní pojmy, které souvisí s dětskou mozkovou obrnou, subjektivní pohodou a artefiletickou činností. V praktické části je popsána realizace výtvarného programu, tzn. popis výtvarného programu „Čtyři roční období“, specifika skupiny i vyhodnocení jeho úspěšnosti pomocí dotazníků a strukturovaného interview, dále jsou v ní zahrnuty metodické listy a zakončení výtvarného programu.

KLÍČOVÁ SLOVA

dětská mozková obrna – DMO, subjektivní pohoda, artefiletika

ANNOTATION

The Bachelor thesis deals with the realization of art program "Four Seasons". The program is focused on people with cerebral palsy from Jedlička's Institute in Liberec. This Art program aims to promote subjective well-being of these people. The program took place in the period from September 2015 to December 2015 in the Day care centers.

The theoretical part explains the basic concepts which are related to cerebral palsy, subjective well-being and art activities. The practical part describes the realization of the art program, It describes the artistic program „Four Seasons“, characterization of the group, evaluation of its success using questionnaires and structured interview. Furthermore it includes methodology sheets and endings art program.

KEYWORDS

Children cerebral palsy, well-being, art activities

Obsah

ÚVOD	10
TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 Dětská mozková obrna	12
1.1 Zachované kognitivní funkce u lidí s dětskou mozkovou obrnou (DMO).....	12
1.2 Kognitivní funkce v adaptačním procesu u lidí s DMO	12
1.3 Příčiny vzniku DMO	13
1.4 Formy DMO	14
1.5 Dětská mozková obrna jako kombinované postižení	15
2 Subjektivní pohoda (well-being)	17
2.1 Subjektivní pohoda jedince s DMO	17
2.2 Struktura subjektivní pohody	18
2.3 Zdroje subjektivní pohody.....	18
2.4 Subjektivní pohoda a příbuzné pojmy	19
2.4.1 Subjektivní pohoda a zdraví	19
2.4.2 Subjektivní pohoda a smysl života	19
2.4.3 Subjektivní pohoda a odolnost v náročných životních situacích.....	20
2.4.4 Subjektivní pohoda a kvalita života.....	20
2.5 Závislost subjektivní pohody a kvality života u lidí s DMO na sociální opoře, pomoci a péči ze strany druhých lidí.....	21
2.6 Subjektivní pohoda u pedagoga (lektora).....	21
3 Artefiletika.....	22
3.1 Cíle artefiletiky.....	22
3.2 Artefiletické činnosti u lidí s DMO	23
PRAKTICKÁ ČÁST	24
4 Průběh výtvarného programu	25
5 Popis projektu „Čtyři roční období“	26
6 Specifika skupiny	27
7 Postup práce se strukturovaným interview a dotazníky	28
8 Realizace projektu	29
9 Metodické listy a vyhodnocení výtvarné části projektu	30
10 Vernisáž.....	41
11 Vyhodnocení strukturovaného interview	44
12 Vyhodnocení projektu	49

ZÁVĚR.....	50
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	51
PŘÍLOHY.....	53

SEZNAM TABULEK A FOTOGRAFIÍ

TABULKY

<i>Tabulka 1: Harmonogram projektu</i>	29
<i>Tabulka 2: Metodický list č. 1</i>	30
<i>Tabulka 3: Metodický list č. 2</i>	34
<i>Tabulka 4: Metodický list č. 3</i>	38
<i>Tabulka 5: Věk klientů s DMO</i>	44
<i>Tabulka 6: Pohlaví klientů s DMO</i>	44
<i>Tabulka 7: Vzdělání klientů s DMO</i>	45
<i>Tabulka 8: Bydlení klientů s DMO</i>	45
<i>Tabulka 9: Spokojenost s výtvarným programem</i>	46
<i>Tabulka 10: Změnili byste něco na programu?</i>	46
<i>Tabulka 11: Jaké zážitky jste si z programu odnesli?</i>	47
<i>Tabulka 12: Došlo u Vás ke zlepšení Vaší osobní pohody?</i>	47
<i>Tabulka 13: Uvítali byste v nejbližší době nějaký podobný program?</i>	48

FOTOGRAFIE

<i>1 Návštěva libereckého Ekoparku (zdroj: vlastní)</i>	32
<i>2 Prohlídka libereckého Ekoparku (zdroj: vlastní)</i>	32
<i>3 Prohlídka – dřevěných soch (zdroj: vlastní)</i>	32
<i>4 Prohlídka Ekoparku v pozitivní atmosféře (zdroj: vlastní)</i>	33
<i>5 Hlavní motiv výkresů – EKO-WC (zdroj: vlastní)</i>	36
<i>6 Náčrtek obyčejnou tužkou (zdroj: vlastní)</i>	36
<i>7 Práce na náčrtcích (zdroj: vlastní)</i>	36
<i>8 Klienti se soustředí a přemýšlí o svých náčrtcích (zdroj: vlastní)</i>	37
<i>9 Obtahování náčrtku tuší (zdroj: vlastní)</i>	37
<i>10 Dokončený náčrtek (zdroj: vlastní)</i>	37
<i>11 Klient pracuje s vodovými barvami (zdroj: vlastní)</i>	40
<i>12 Vybarvování náčrtků (zdroj: vlastní)</i>	40
<i>13 Klient Otta se blíží k dokončení svého výkresu (zdroj: vlastní)</i>	40
<i>14 Klient Otta spokojený se svým dílem (zdroj: vlastní)</i>	42
<i>15 Klientka Marcela projevuje radost ze svého vydařeného díla (zdroj: vlastní)</i>	42
<i>16 Výkresy k prohlédnutí (zdroj: vlastní)</i>	42
<i>17 Vernisáž (zdroj: vlastní)</i>	43

ÚVOD

Bakalářská práce je zaměřena na podporu subjektivní pohody u jedinců s dětskou mozkovou obrnou (dále jen DMO) za pomoci výtvarného programu. Po návštěvách Jedličkova ústavu v Liberci, jsem měla možnost poznat, jak obtížné je pro lidi postižené DMO zvládat každodenní činnosti. Opětovaně si pokládám otázku, zda bych byla vůbec schopná, zvládnout tyto nelehké situace, kdybych byla takto postižena. Naštěstí díky pokrokům v moderních technologiích se kvalita života lidí s DMO o dost změnila k lepšímu. V předchozích letech tomu bylo jinak. Moderní technologie dosti ulehčují některé z činností, které dříve byly pro postižené prakticky nemožné. Smíme tedy říct, že přístup k postiženým se stále zlidštuje. Mým přáním do budoucna je vytvářet výtvarné projekty pro lidi postižené DMO, přispívat k jejich štěstí a spokojenosti.

Práce je rozdělena na praktickou a teoretickou část. V teoretické části jsou popsány základní pojmy, které souvisí s dětskou mozkovou obrnou, kognitivními funkcemi, subjektivní pohodou a artefietickou činností s uklidňujícím a uvolňujícím účinkem.

Cílem praktické části je uskutečnit výtvarný program pro klienty s DMO z Centra denních služeb z Jedličkova ústavu v Liberci a podpořit jejich subjektivní pohodu za pomoci tohoto programu. V praktické části je popsána realizace výtvarného programu, tzn. popis programu „Čtyři roční období“, specifika skupiny, postup práce s dotazníky a strukturovaným interview a vyhodnocení úspěšnosti programu. Dále jsou v ní zahrnuty metodické listy a zakončení výtvarného programu. Díky dotazníkům a strukturovanému interview dostaneme mnoho názorů a informací od lidí s DMO, kteří se zúčastnili programu. Klienti s DMO odpovídají na mnou položené otázky. Jejich odpovědi a reakce si pečlivě zaznamenávám a posléze docházím ke konečnému závěru, kde zjistím, zda program sklidil úspěch či nikoli.

Ke zpracování bakalářské práce byly použity tyto metody a techniky: analýza odborné literatury, rozhovory, pozorování, dotazníky, strukturované interview.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Dětská mozková obrna

K onemocnění dětskou mozkovou obrnou (DMO) dochází nejčastěji v nejranějším vývoji člověka. Dětská mozková obrna nepatří mezi přenosné nemoci, ale přenosnou nemocí se může jedinec nakazit. Lidé s DMO jsou nejčastěji pohybově či mentálně postiženi, v mnoha případech mají tyto dvě poruchy současně.

Pro dítě postižené DMO bez těžšího mentálního postižení je nejlepším řešením zařadit ho do společnosti zdravých dětí, kde se může volně projevit, vykonávat různorodé aktivity, spolupracovat s ostatními žáky a dále se fyzicky i duševně rozvíjet. Všechny tyto zkušenosti, které dítě získá, později využije ve svém každodenním životě.

1.1 Zachované kognitivní funkce u lidí s dětskou mozkovou obrnou (DMO)

Podle Plhákové (2007) jsou jednou z důležitých oblastí lidské psychiky kognitivní funkce. Kognitivní funkce neboli poznávací funkce, označují mentální a intelektuální schopnosti. Právě pro tyto schopnosti je důležitá funkce mozku. Pomocí kognitivních funkcí se člověk dokáže lépe orientovat ve světě, lépe ho vnímá, dovede komunikovat s druhými lidmi či rozpoznávat věci kolem sebe. Zároveň zvládá určovat vhodný způsob svého i cizího chování. Kognitivní funkce jsou důležité, protože se člověk díky nim chová přesně tak, jak sám chce. Umožňují nám tak být jedinečnou, neopakovatelnou bytostí. Dále člověku umožňují pamatovat si, přemýšlet, učit se, plánovat, řešit různé potíže a dospět i k vlastním názorům. U dětí s DMO jsou v mnoha případech kognitivní funkce zachovány, jak podrobněji popisuje následující stať.

1.2 Kognitivní funkce v adaptačním procesu u lidí s DMO

Smyslem kognitivních funkcí v adaptačním procesu je vyhodnocování situací a jejich důsledků, hodnocení sebe sama a důsledků svého jednání. Kvalita pochopení a vlastního hodnocení je výrazně ovlivněná intelektovou výbavou jedince, volba adekvátního řešení závisí na účinné kapacitě rozumných schopností. Kognitivní deficit výrazně ovlivňuje zdravotní stav právě kvůli snížené schopnosti adekvátně vyhodnocovat situace (včetně vlastního zdravotního stavu a přiměřeného postupu léčeni) a také komplikuje běžné každodenní činnosti. Člověk se hůře adaptuje ve společnosti a celkově mu jeho deficit zhoršuje kvalitu života. Naopak, pokud jsou kognitivní funkce zachovány, má to pozitivní dopad i na celkové zdraví jedince. Člověk

je schopen učit se, zapamatovat si a přizpůsobovat se stále měnícímu se prostředí, ve kterém se po celý život pohybuje. Dále je schopen plánovat, posuzovat či jinak jednat a reagovat na vzniklé situace, lépe se adaptuje ve společnosti a tím jeho život tolik neztrácí na kvalitě a může být jím vnímán jako plnohodnotný.

Do seznamu kognitivních funkcí spadá: čítí a vnímání, vědomí a pozornost, paměť a učení, představivost, inteligence, emotivita, jazyk a řeč, myšlení, schopnost plánovat, tvořit, strategie (Říčan, 2008).

Bohužel dětská mozková obrna se nedá vyléčit a postižené doprovází po celý život. Často se však vyplácí nezahálet a začít včas s vhodnými léčbami, rehabilitacemi či operativními přístupy, protože právě díky včasnému zahájení léčby a pravidelnému docházení na rehabilitace dochází k viditelnému zlepšení kvality života postiženého člověka. DMO neohrožuje postiženého člověka na životě, dokáže sice život v určitých situacích komplikovat, ale lidé, kteří se domnívají, že největším trápením těchto lidí je jejich postižení, jsou na omylu. Tito lidé si umí užívat života, nalézají v něm smysl, věnují se naplno svým zálibám a dokáží se radovat z maličkostí. Poměrně velký počet lidí s tímto onemocněním se dožívá vysokého věku.

Dětská mozková obrna (DMO) je postižení motorického vývoje dítěte, které vzniklo před narozením, při porodu nebo po něm. Dochází při ní k poruchám pohyblivosti, k poruchám různých funkcí mozku, ale také k poruše zraku či sluchu. V mnoha případech k DMO dochází při poškození nevyvinutého mozku. Je tak jedním z nejzávažnějších, ale také nejnápadnějších postižení (Klenková, 2000).

Označení dětské mozkové obrny je velmi nepřesné, protože ne všechny motorické projevy se dají specifikovat a určit tak, že se jedná o DMO. V mnoha z těchto projevů dochází k poškození míšního. Nazývá se tedy encefalopatie, nikoliv dětská mozková obrna (Jankovský, 2006).

1.3 Příčiny vzniku DMO

Dětská mozková obrna vzniká před porodem, při porodu nebo po něm, nejdůležitější je však doba, kdy se vyskytnou první příznaky DMO. I přes to, že příčiny mozkové obrny jsou v mnoha případech nejasné, je možné je rozdělit do tří primárních skupin – prenatalní příčiny, jedná se o období od počátku těhotenství až do narození dítěte. První tři měsíce těhotenství se

považují za nejrizikovější. Mezi tyto příčiny patří vysoký krevní tlak matky, infekční onemocnění, vliv návykových a toxických látek (alkohol, drogy, cigarety), nedonošení či přenášení plodu atd. Perinatální příčiny, zde se jedná o období, během porodu a ihned po porodu. Mezi tyto příčiny patří neobvyklé porody tj. porody provedené císařským řezem, koncem pánevním, protahované či klešťové porody. Dalšími příčinami jsou patologické stavy, které nastanou při opožděném či nedostatečném dýchání po porodu, novorozenecká žloutenka atd. Postnatální příčiny nejsou tolik časté, vyskytují se většinou do 1 roku dítěte. Mezi ně patří infekce centrální nervové soustavy (CNS), střevní infekce, toxické otravy, těhotenství ve vyšším věku, poranění mozku, poranění lebky atd. (Michalík, 2011).

Jak uvádí Opatřilová (2003) diagnóza z neurologického hlediska bývá jasná až ke konci prvního roku života dítěte, protože klinický obraz DMO se vytvoří až kolem tohoto věku. U některých forem DMO může být diagnóza jasná i později.

1.4 Formy DMO

V průběhu zrání mozku se rozvíjejí jednotlivé formy dětské mozkové obrny. Většinou maximálně do druhého roka života dítěte. U většiny forem převažuje porucha hybnosti. Právě podle konkrétní postižené části CNS, je dána povaha hybného defektu (Kolář, 2009).

Spastická forma postihuje většinu lidí nemocných DMO. Nemocný trpí v postižených partiích staženými a ztuhlymi svaly. Nesouhra mezi svalovým napětím a uvolněním. Oslabení (paréza) a ochrnutí (plegie) je největším problémem této formy. Mezi základní vlastnosti spastických forem patří strnulé držení těla, svalová hypertonie, omezená schopnost pohybu, dále narušení tělesné rovnováhy a jemné motoriky (Vítková, 2004).

Diparetická forma je křečovitá (spastická) obrna. Je jednou z nejčastějších forem DMO. Nejedná se o postižení horních končetin (pouze zřídka), ale o postižení dolních končetin (spastická paraparéza). Vzniká pouze v dětství a to do té doby, kdy dítě začíná chodit. Dítě se nepřevrací, neleze, nedokáže se posadit. Diparetickou formu DMO má velké množství předčasně narozených dětí. Tato forma se projevuje nůžkovitou chůzí, to znamená, že se vtočená kolena navzájem dotýkají, dále se projevuje chůzí po špičkách či s pokrčenými koleny. Nejčastěji chodí za pomoci berlí či druhé osoby. V nejhorších případech se dítě nikdy nenaučí chodit. Mentální úroveň většinou není poškozena (Fischer, Škoda, 2008).

Hemiparetická forma, jedná se o postižení jedné poloviny těla, obvykle je více postižena horní končetina. Používání obou horních končetin společně je buď omezený, nebo zcela nemožný. Ruka bývá ohnutá v lokti (připomíná ptačí křídlo). Dolní končetina je napnutá a postižený došlapuje pouze na špičku (Fischer, Škoda, 2008).

Kvadruparetická forma je jednou z nejzávažnější a nejtěžších forem dětské mozkové obrny. Jde o postižení celého těla (všechny čtyři končetiny, hlava i trup). Často se vyskytuje u předčasně narozených dětí, které mají problém s dýcháním během svých prvních hodin života. Pokud dojde k těžkému poškození mozku, mohou být zasažena další centra CNS. V této formě se velmi často objevuje těžké mentální postižení a velký výskyt epileptických záchvatů (Komárek, 1997).

Nespastické formy se vyznačují absencí svalového napětí.

Hypotonická forma se vyskytuje v kojeneckém věku. Je nazývána vývojovou formou dětské mozkové obrny, která se mění v průběhu zrání mozku. Výraznější je na dolních končetinách. Projevuje se zde svalová ochablost a neobvyklý rozsah pohybu ve velkých kloubech. Chůze je nestabilní (Fischer, Škoda, 2008).

Dyskinetická forma se vyskytuje nejméně ze všech forem dětské mozkové obrny. Na vzniku se podílí novorozenecká žloutenka. Nejvíce charakteristický je pro ni pohybový chaos, který se projevuje nepotlačitelnými mimovolnými, kroutivými pohyby nohou či celých horních nebo dolních končetin (Fischer, Škoda, 2008).

1.5 Dětská mozková obrna jako kombinované postižení

Dětská mozková obrna bývá často doprovázena dalšími přidruženými poruchami. Převážně se jedná o duševní poruchy vývoje, poruchy řeči a chování. V menší míře jedince s DMO doprovázejí epileptické záchvaty nebo smyslové vady. Mezi poruchou hybnosti a poruchou řeči je přímá souvislost, jelikož při nich dochází k poruše hybnosti artikulačních orgánů. Mezi ostatními poruchami již přímá souvislost není.

Mentální retardace (MR) je nejčastější přidružená porucha mozkové obrny, která je charakteristická snížením intelektových schopností. MR je dělená na lehkou, střední a těžkou mentální retardaci (Jankovský, 2006). Ve školním věku jedince postiženého DMO je největší procento mentální retardace rozpoznáno (Kraus, 2004).

„Mentální retardace významně zhoršuje možnosti socializace či resocializace postiženého jedince do společnosti, omezuje možnosti jeho edukace a profesního uplatnění“ (Fischer, Škoda, 2008, s. 48).

Porucha řeči je další častou přidruženou poruchou u mozkové obrny. Vyskytuje se až u 50 % dětí s DMO. Dochází k ní v důsledku organického postižení CNS. Porucha řeči má lehkou a těžkou formu. Při lehké formě dochází k poruše artikulace, zatímco u těžké formy dochází k úplné artikulační neschopnosti. S těmito formami je spojené motorické postižení, které se podepisuje na svalstvu artikulačních orgánů. Dochází také k narušení plynulosti a srozumitelnosti řeči. Důležité je včas zahájit logopedickou péči, která se provádí na školách a pomáhá zajistit lepší komunikativní kompetence jedince (Kraus, 2004).

Smyslové vady jsou dalšími často se vyskytujícími poruchami při mozkové obrně. Mezi nejčastější zrakové vady patří šilhavost. Pokud se včas nezahájí léčba, může se lehce přejít od šilhavosti k tupozrakosti. Dalšími zrakovými vadami je slabozrakost, v horším případě slepota. Dále dochází ke sluchovým vadám, které jsou převážně centrálního původu. Sluchové vady se nejčastěji vyskytují u dyskinetických forem DMO (Vítková, 1999).

Epilepsie vzniká v prenatálním, perinatálním i postnatálním stádiu vývoje jako přidružená nebezpečná porucha mozkové obrny. Tato porucha se může projevovat poruchami vědomí, zvracením, pocením, bolestí hlavy, zvoněním v uších, křečemi atd. U každé z forem DMO se mohou projevovat různé typy záchvatů. Důležité je zahájit léčbu, kde nejdůležitější je pravidelné podávání antiepileptik, dále je možnost neurochirurgického zákroku (Kraus, 2004).

2 Subjektivní pohoda (well-being)

Well-being neboli osobní (subjektivní) pohoda, je velmi složitý pojem. Tento termín se v českém odborném jazyce objevil teprve nedávno. Psychologie se do nedávné doby zabývala spíše negativní stránkou emocí, ale v posledních letech se začala zajímat i o pozitivní stránku života, jako je štěstí, osobní pohoda, životní spokojenost atd. Psychologický směr zaměřený na pozitivní aspekty života se nazývá pozitivní psychologie. Osobní pohoda je stav bytí, který je jedincem subjektivně prožíván jako něco pozitivního. Za základní dimenze osobní (subjektivní) pohody můžeme považovat například spokojenost, sebepřijetí, duševní i tělesné blaho, pozitivní mezilidské vztahy, úspěšnost, štěstí, osobní rozvoj i smysl života. U člověka, který percipuje svůj život pozitivně, ve smyslu, že se mu víceméně dobře daří a v případě neúspěchu dokáže reálně zhodnotit situaci a dokáže si z ní vzít poučení do budoucna, má dostatečnou sociální oporu, má možnost angažovat se v aktivitách, které ho naplňují, lze s vysokou pravděpodobností očekávat, že bude svůj život vnímat pozitivně a smysluplně, což je obsahem subjektivní pohody (Paulík, 2010).

Definice subjektivní pohody může znít jako „dlouhodobý či přetrvávající emoční stav, ve kterém je reflektována celková spokojenost člověka s vlastním životem.“ (Blatný, 2010, s. 198).

Můžeme tedy říct, že se jedná o subjektivní posouzení vlastní pohody. Ke zjištění subjektivní pohody se v psychologii využívají metody, které jsou založené na sebeposuzování.

V běžném životě se setkáváme s těmito dvěma pojmy „osobní pohoda“ a „subjektivní pohoda“ jako se synonymy. Řada autorů ale odlišuje od sebe tyto dva pojmy a uvádí, že subjektivní pohoda je podřazená pojmu „osobní pohoda“.

Řada psychologů se zabývá Dienerovou teorií, která rozděluje subjektivní pohodu na dvě složky. Do první „emocionální a efektivní“ části spadají emoce, citové prožívání a nálady. Do druhé části „kognitivně-evaluativní“ spadá obecná životní spokojenost člověka (Blatný, 2010).

2.1 Subjektivní pohoda jedince s DMO

Subjektivní pohoda u jedinců s DMO je velmi individuální. Všechno závisí na tom, jak se jedinec s DMO cítí, v jakém je psychickém rozpoložení, jak je vyrovnaný se situací doma, v ústavu, ve škole, to vše dohromady ovlivňuje, v jaké je jedinec s DMO pohodě.

Často jsou tito lidé závislí na své rodině. Nezáleží jim na tom, zda pochází z úplné či neúplné rodiny, jestli je vychovává matka nebo teta. Tito lidé potřebují sociální oporu a péči a jsou vázáni na toho, kdo jim všechny tyto potřeby poskytuje. V každé rodině se tráví odlišně volný čas, jinak se vychovávají děti, jinak se reaguje na příjemné a nepříjemné situace. Proto každý jedinec řeší jiným způsobem vzniklé situace a jinak projevuje citlivost na vzniklé události.

2.2 Struktura subjektivní pohody

Subjektivní pohoda se liší podle toho, jak se na ni díváme. Jeden z možných přístupů ji rozděluje ještě do šesti částí. Spadá do nich sebezpřijetí (sebeúcta, sebeláska) a osobní rozvoj, to znamená, že člověk má pozitivní postoj ke své osobě. Dále má pozitivní postoj k druhým lidem a k životnímu prostředí. Člověk je schopen zvládat své životní povinnosti a ví, co od okolního světa může očekávat. Zdraví a tělesná zdatnost jsou dalšími pojmy, které spadají do těchto šesti částí. Velmi záleží na tom, zda je člověk v dobré kondici a jeho život není stereotypní, protože pokud je člověk životem znuděný, jeho psychická pohoda může být velmi narušená (Blatný. et al. 2005).

2.3 Zdroje subjektivní pohody

Podle Blatného (2005) patří mezi základní zdroje subjektivní pohody věk, pohlaví, zdravotní stav, náboženství, zaměstnání a další, toto vše patří mezi základní zdroje subjektivní pohody. Bylo zjištěno, že pokud jsou lidé vzdělanější a zdraví, tak jejich osobní pohoda je daleko větší než u jedinců, kteří se řadí do nižší společenské vrstvy. Je tomu tak, protože vzdělanější lidé si umí svůj život lépe zorganizovat, myslí pozitivněji a lépe tak hodnotí svůj život a osobní rozvoj.

Mezi hlavní zdroje subjektivní pohody u jedinců s DMO patří sociální opora (jsou více závislí, některé činnosti běžné nezvládají) a péče, zdravotní stav a trávení volného času. Velké procento z nich se ve svém volném čase zabývá výtvarnými a tvořivými činnostmi, které je naplňují a přispívají ke zlepšení osobní pohody jedince. Pokud jsou všechny tyto složky uspokojeny, subjektivní pohoda těchto lidí je v mnoha případech pozitivní.

2.4 Subjektivní pohoda a příbuzné pojmy

2.4.1 Subjektivní pohoda a zdraví

Zdraví úzce souvisí s pojmem subjektivní pohoda. Zdravý jedinec bez větších zdravotních problémů se vyrovná lépe se svou subjektivní pohodou.

WHO (1974) navrhla definici: „Zdraví je stav úplné tělesné, duševní a sociální pohody, ne pouze nepřítomnost nemoci nebo jiné vady.“ Zahrnula tak do ní aspekt plné spokojenosti neboli well-being .

Člověk nemusí být nevyhnutelně zdrav, aby u něj převládal pocit subjektivní pohody. Především u dlouhodobě nemocných lidí může nastat vyšší pocit subjektivní pohody, než u zdravých lidí. Pociť subjektivní pohody může napomoci k uzdravení jedince.

2.4.2 Subjektivní pohoda a smysl života

Podle Frankla (1997) smysl života musí člověk nalézt sám, protože každý jedinec považuje za jedinečné ve svém životě něco jiného. Není důležité, co je smyslem našeho života, ale co život očekává od nás.

Většina lidí se snaží najít smysl života v tom, co je uspokojuje a baví. Lidé, kteří naleznou ve svém životě něco podstatného a cenného a považují jejich úsilí za smysluplné, pak jejich pocit naplněnosti a subjektivní pohody je přirozeně vyšší. Existují ale i tací, kteří o svůj smysl života přišli nebo ho nedokážou nalézt. Nevidí již v ničem smysl a raději propadnou alkoholismu, drogám či ztratí zaměstnání a v nejhorším případě i domov. Těmto lidem je těžké pomoci, musí vyhledat odbornou pomoc. Nedá se u nich hovořit o pozitivní subjektivní pohodě, ale převládá u nich emoční diskomfort, který může vést až k vážnému ohrožení života v podobě hluboké deprese. U lidí s DMO, ačkoliv by to člověk nečekal kvůli jejich postižení, převládá pozitivní subjektivní pohoda. Tito lidé nalézají svůj smysl života v sociální opoře a péči, v naději lepšího zdravotního stavu a smysluplného trávení volného času. Jejich postižení je značně omezuje a limituje a možná právě díky tomu si uvědomují hodnotu zdraví, funkcí, které mají zachované, jsou skromnější a pokornější. Pokud jsou tito lidé v prostředí, na které jsou zvyklí, mají dostatečnou sociální oporu a vykonávají činnosti, které je baví, můžeme říct, že jsou spokojeni a svůj smysl života dokázali nalézt.

2.4.3 Subjektivní pohoda a odolnost v náročných životních situacích

Podle Paulíka (2010) psychická odolnost člověku umožňuje zvládat obtížné situace a překonávat překážky. Člověk psychicky odolný reaguje přiměřeně na vzniklé problémy, dokáže lépe čelit zátěži a náročným životním situacím, jeho mezilidské vztahy jsou převážně dobré a jeho zdravotní stav má méně problémů, než člověk, který je psychicky méně odolný.

Termín „coping“ je nejčastěji v angličtině spojován se slovy stress (stres), případně illness (nemoc) - „coping with stress“ či „coping with illness“, což v překladu znamená zvládání stresu, případně nemoci. V počeštěné podobě termín „coping“ představuje schopnost vypořádat se s neobvykle obtížnou či stresovou situací nebo poradit si s mimořádně těžkým úkolem (Křivohlavý, 1994).

Je dokázáno, že lidé, kteří se dostali do extrémních situací, přežili jen díky tomu, že byli schopni nalézt důvod, proč žít. Lépe se vyrovnali se starostmi a trápením a dokázali tomu vzdorovat. Při zvládání těchto obtížných situací jim pomáhaly jejich stanovené cíle a hodnoty (Paulík, 2010).

2.4.4 Subjektivní pohoda a kvalita života

"Kvalita života je tedy něčím, co patří k životu jako jeho bezprostřední součást. Je celostním fenoménem, který zahrnuje ekologii, politiku, ekonomii, kulturu, lidská práva, etično, estetično i problematiku zdraví a nemoci. Důležitý faktor ovlivňující kvalitu života se odvíjí také od ideí vládnoucích v procesech politických, ekonomických a kulturních" (Hogenová, 2002, s. 7).

Dle definice Centra pro podporu zdraví při Univerzitě v Torontu je kvalita života vymezena takto: "Kvalita života je stupeň, ve kterém jedinec využívá důležité možnosti svého života. Možnosti přitom vyvěrají z příležitostí a omezení, které člověk v životě má a tyto jsou odrazem interakce mezi ním a prostředím". (Payne a kol., 2005, s. 208)

Pod pojmem „kvalita života“ se na počátku 20. století rozuměla především materiální úroveň společnosti. V 60. letech se začala chápat jako nematerialistická úroveň života. V dalších letech se kvalita života výrazně individualizovala a v dnešní době převažuje subjektivní vnímání a hodnocení vlastního života.

2.5 Závislost subjektivní pohody a kvality života u lidí s DMO na sociální opoře, pomoci a péči ze strany druhých lidí

Dle Křivohlavého (2002) lze sociální oporu chápat jako pomoc nebo podporu od svého okolí ve složitých životních situacích.

Hlavním a důležitým zdrojem sociální opory je rodina. Pro získání sociální opory související s momentální spokojeností je důležitý pocit blízkosti jedné osoby, ale i s větší sociální skupinou. Psychické potřeby u jedinců s DMO jsou naplňovány především prostřednictvím dostupné sociální opory, jelikož jsou tyto lidé ve větší míře závislí na ostatních ve všech ohledech. Pod pojmem „sociální opora u lidí s DMO“ si můžeme představit jejich blízké, kteří je přívětivě hodnotí, mají je rádi, poskytují jim pomoc a povzbuzení, dále pro ně utvářejí pocity jistoty a bezpečí od raného věku. Pozitivní sociální vazby v rodině nebo v sociální skupině příznivě ovlivňují zdravotní stav jedince a pomáhají se lépe přizpůsobit zátěži.

Při závažných životních událostech (úraz, úmrtí, atd.) se často stává, že se okolí od postiženého člověka začne stranit, protože neví, jak se v takové situaci k němu zachovat. V člověku to pak vzbuzuje pocity úzkosti, osamocení nebo deprese.

2.6 Subjektivní pohoda u pedagoga (lektora)

Pedagog (lektor), který vede artefietickou činnost, by měl být psychicky vyrovnaný, měl by umět správně zareagovat a vyhodnotit problémové situace, zvládat své emoce, na druhé lidi reagovat přiměřeně a celkově působit vyrovnaně. Je dobré působit na klienty pozitivním dojmem, protože zajištění pozitivní atmosféry při práci s nimi je velmi důležité. Velmi záleží na tom, kdo skupinu vede a jaký k ní má vztah. Nestačí pouze zadat úkol a očekávat jeho splnění, se skupinou je potřebné srozumitelně komunikovat, projevovat upřímný zájem o jednotlivé členy skupiny, o jejich přání a snažit se být vstřícný a nápomocný. Pedagog by se měl snažit přicházet s novými kreativními nápady, které zaujmou a motivují členy jeho skupiny. Pokud jsou splněny všechny tyto požadavky, subjektivní pohoda jedinců bude jednoznačně pozitivně ovlivněna.

3 Artefiletika

Artefiletika je nejen umělecký projev, ale také tvořivá činnost. V České republice se začala rozvíjet začátkem 90. let 20. století. V galerii, na jevišti či koncertní síni se s ní můžeme setkat. Artefiletika vychází především z osobních zážitků žáků a dalších expresivních kulturních projevů, například hudba, tanec. Po každé ukončené aktivitě se od žáků očekává zhodnocení. Díky tomuto zhodnocení, dochází u žáků k zlepšení sebepoznávání a rozvoji komunikačních schopností.

Artefiletiku je možné chápat jako specifické pojetí výtvarné výchovy a tvořivé a zážitkové pojetí vzdělání a výchovy. Inspiruje se arteterapií a je založena na rozvoji tvořivosti dítěte. Přestože vychází z vizuální kultury, prolíná se v ní například hudební, dramatické, taneční nebo literární umění. Artefiletika je výchova, která respektuje potřeby dětí a snaží se vytvořit dobré podmínky pro jejich rozvoj. Dále je zaměřená na sebepoznávání a na rozvíjení sociálních kompetencí každého jednotlivého člověka prostřednictvím uměleckých výrazových prostředků. Dále dochází k rozvíjení pozitivních rysů osobnosti, kulturního chování a citlivosti a vnímavosti estetických kvalit života. Cílem artefiletiky je předcházet psychickým a sociálním poruchám (Slavíková a kol., 2010).

Definice artefiletiky podle Vladimíry Slavíkové: „Artefiletika je reflektivní, tvořivé a zážitkové pojetí vzdělávání, které vychází z umění a expresivních kulturních projevů (výtvarných, dramatických, hudebních apod.) a směřuje k poznávání i sebepoznávání prostřednictvím reflektivního dialogu o zážitcích z expresivní tvorby nebo vnímání umění.“ (Slavíková a kol., 2007, s. 15)

Slavík definuje artefiletiku takto: „Artefiletika je výchovné pojetí založené a budované zprvu ve výtvarné výchově.“ (Slavík, 2001, s. 12). Podle Slavíka (1997) může být artefiletika zařazena do běžného školního vyučování, protože nemá léčebnou povahu. Umožňuje žákům poznat smysl umění a vztah a cit k uměleckému světu vůbec.

3.1 Cíle artefiletiky

V knize Výtvarné čarování od Vladimíry Slavíkové je uvedeno mnoho cílů artefiletiky, z nichž ve své práci zmíním tyto:

- rozvoj kooperativních dovedností
- rozvoj pohybových schopností

- rozvoj komunikativních dovedností
- rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách
- rozvoj estetického cítění
- rozvoj sociální citlivosti, tolerance, respektu a přizpůsobivosti
- zachycení a vyjádření prožitků (Slavíková a kol., 2010, s. 14-61)

3.2 Artefiletické činnosti u lidí s DMO

Artefiletika nehodnotí výkon díla, ale snaží se o bezprostřední prožitek z dané činnosti. Člověk s DMO tak nemůže zažít pocit neúspěchu v důsledku pedagoga hodnocení „správnosti“ provedení díla, pedagog zásadně nehodnotí výsledek a výkon, ale podporuje prožitek zaujetí a uvolnění spojené s tvorbou. Právě díky těmto prožitkům může klient s DMO rozvíjet svou osobnost a prostřednictvím svého díla ukázat světu, co se uvnitř něho skrývá. Postižení konkrétního jedince je velice specifické a pedagog by měl být schopen přistupovat ke své činnosti se zohledněním individuálních potřeb daného jedince. Motivace je obvykle vyšší, protože artefiletické činnosti jsou jedny z těch aktivit, které se mohou stát koníčkem, a zároveň smyslem života handicapovaných.

Pedagog věnující se artefiletickým činnostem by měl být vybaven odbornými znalostmi o artefiletice a znalostmi o výtvarném umění a výtvarné kultuře. Jeho osobnost by měla být silná a vyrovnaná, měl by znát své slabé a silné stránky a zvládat je. Dále by měl vytvářet příjemnou atmosféru a pozitivní vztah se členy skupiny, se kterými pracuje.

Pedagog věnující se artefiletice má možnost zúčastnit se zážitkového kurzu, kde si sám na sobě může vyzkoušet různé artefiletické metody. Díky tomuto kurzu u něho dochází k rozvoji empatického cítění a k prohloubení sebepoznání.

Za dobrého pedagoga se považuje člověk, který má dobrý a vyvážený přístup k dětem a dospělým lidem, má cit pro umění a znalosti z oblasti artefiletiky (Slavíková a kol., 2007).

PRAKTICKÁ ČÁST

▪ Cíl práce

Cílem práce je pomocí artefietického programu pozitivně působit na prožívání subjektivní pohody klientů s diagnózou DMO z Centra denních služeb z Jedličkova ústavu v Liberci.

4 Průběh výtvarného programu

Seznámení s klienty s DMO proběhlo v Centru denních služeb Jedličkova ústavu v Liberci ve společenské místnosti. Klientům jsem se představila a sdělila jim veškeré informace o výtvarném programu. Všichni mě pozorně poslouchali a poté se přihlásili ti, které výtvarný program oslovil, a chtěli se ho zúčastnit. Klientů se přihlásilo celkem osm. O týden později jsme společně navštívili centrum volného času - Ekopark v Liberci. Strávili jsme zde jedno celé dopoledne. Při této návštěvě si klienti vybrali nějaké místo v Ekoparku, které je zaujalo a úkolem bylo toto místo si zapamatovat a později ho využít pro své dílo. Po návratu do Centra denních služeb jsme začali pracovat na výtvarném programu, jenž byl tvořen souborem artefietických činností. Ti, kteří si troufli začít pracovat s tuší, ale i ti, kteří by nezvládli náčrtek obyčejnou tužkou poté znovu obtáhnout tuší, se pustili ihned do práce na svém díle. Pro své dílo mohli zvolit jakékoli roční období, které mají rádi. Po několika našich společných setkání došlo k dokončení všech děl a mohla následovat výstava hotových prací a zasloužená odměna. Celý výtvarný program probíhal v pozitivně naladěné atmosféře. Po skončení celého programu, jsem se rozhodla použít kvalitativní šetření, které jsem přizpůsobila potřebám klientů. Zvolila jsem tedy formu dotazníku a pro klienty s lépe zachovanými kognitivními funkcemi a dobře rozvinutou schopností verbalizace jsem zvolila v druhé části dotazování formu strukturovaného interview. V této formě jsou stejné otázky jako v dotazníku s tím rozdílem, že respondenti nemají na výběr žádnou odpověď a musí jí vymyslet sami. Po uskutečnění rozhovorů a dotazníků s respondenty jsem zpracovala jejich odpovědi a následně vyhodnotila. Vyhodnocení odpovědí se nachází v závěru bakalářské práce.

5 Popis projektu „Čtyři roční období“

Jedličkův ústav v Liberci jsem již v minulosti několikrát navštívila, protože se v mém příbuzenstvu nachází postižený člověk, který Centrum denních služeb navštěvuje. Několikrát jsem vypomohla asistentkám s péčí o lidi s DMO jako dobrovolnice. Díky těmto vlastním zkušenostem s těmito lidmi jsem pro svou bakalářskou práci zvolila právě výtvarný program a rozhodla jsem se, že téma mé bakalářské práce bude znít – Podpora subjektivní pohody u lidí s DMO bez postižení kognitivních funkcí s využitím výtvarného programu. Program probíhal v období od září 2015 do prosince 2015 a byl zrealizován ve výtvarných dílnách Centra denních služeb v Jedličkově ústavu v Liberci.

Cílem programu „Čtyři roční období“ je podpora prožívání subjektivní pohody u jedinců s DMO a jejich zapojení do výtvarné činnosti. Před zahájením programu proběhla s klienty návštěva nového Ekoparku v Liberci u cyklostezky, kde si klienti zvolili tu část Ekoparku, kterou budou chtít použít pro své výtvarné dílo. Procházka proběhla v příjemné atmosféře, v průběhu které jsme se naladili na vnímání přírody kolem nás.

- Vytvořit výtvarná díla, která si na konci programu všichni prohlédneme formou výstavy.
- Vytvořit příjemnou atmosféru, podpořit prožívání subjektivní pohody.

Praktická část mé bakalářské práce se zaměřuje na samotný program a na podporu prožívání subjektivní pohody u lidí s DMO, snažím se o to, aby se klienti cítili co nejlépe, prožívali radost ze života a z činností, které vykonávají a baví je. Proto mým úkolem je vytvořit co nejpříjemnější atmosféru a oživit společně strávené chvíle, které podpoří pocit pohody.

- Vytvořit výtvarné dílo na téma „Čtyři roční období“ akvarelovou malbou.
- Snaha maximálně podpořit subjektivní pohodu u lidí s DMO.

Vyhodnotit program z hlediska úspěšnosti a spokojenosti lidí s DMO, za pomoci dotazníků a strukturovaného interview.

6 Specifika skupiny

Pro vykonání tohoto výtvarného programu mi byli svěřeni lidé s DMO z Jedličkova ústavu v Liberci, kteří dochází do Centra denních služeb, kde se zapojují do různých výtvarných činností. Klienti mají ukončenou školní docházku a jsou to lidé různých věkových kategorií. Já osobně spolupracovala s lidmi ve věku od 20 do 49 let. Pro realizaci mého výtvarného programu bylo vybráno osm klientů s DMO z Centra denních služeb. Abychom splnili zadání mé bakalářské práce, potřebovali jsme klienty se zachovanými kognitivními funkcemi. Paní vedoucí z Jedličkova ústavu mi ochotně pomohla a dala na výběr klienty vyhovující mým požadavkům. Klienti se podle svého rozhodnutí zapojili do projektu a souhlasili s fotodokumentací, která bude využita v bakalářské práci.

Jedličkův ústav v Liberci

Jedličkův ústav pomáhá lidem s tělesným či kombinovaným postižením. Snaží se jim pomoci tak, aby v budoucnosti obstáli v běžném životě. Díky ucelené rehabilitaci, kterou Jedličkův ústav nabízí, se děti a dospívající lidé lépe začlenění do života. Jedličkův ústav poskytuje sociální služby postiženým od 3 let do 64 let. V roce 2014 oslavil 100 let, kdy poskytuje klientům všechny tyto služby.

Centrum denních služeb

Toto centrum má za úkol integrovat děti, mladistvé ale i dospělé lidi s tělesným a kombinovaným postižením do kolektivu. Snaží se je začlenit pomocí volno-časových činností. Dalším úkolem Centra denních služeb je naučit postižené lidi dodržovat pracovní dobu a pracovní návyky, aby se lépe začlenili do společnosti. Důležité je také stále zlepšovat jejich dovednosti, které mohou využít v jejich samostatném životě.

7 Postup práce se strukturovaným interview a dotazníky

Pro tyto metody „strukturovaný interview a dotazník“ jsem vytvořila otázky na základě zadaných cílů v mé bakalářské práci a dále jsem vycházela z teoretické části. Rozhovor probíhal s klienty s DMO, které se zúčastnili výtvarného programu. Klienti tento výtvarný program „Čtyři roční období“ hodnotili a popisovali, jak se při něm cítili. (Odpovědi z rozhovoru a dotazníku jsou součástí příloh – příloha B, D)

Otázky byly předem připravené. V dotazníku oproti strukturovanému interview byly k téměř každé otázce nabídnuty možnosti odpovědi, jelikož jsem musela přihlížet k tomu, že klienti jsou postižení a s dlouhým čtením otázek by mohli mít problém. Otázky byly stručné.

Dále také záleží na tom, kde rozhovor probíhal. Měla jsem v plánu zvolit venkovní prostředí, ale jelikož bylo nepříznivé a chladné počasí, zvolila jsem společenskou místnost Centra denních služeb, kterou klienti dobře znají a cítí se v ní dobře. V první části dotazování jsem zjišťovala od respondentů jejich věk, pohlaví, jaké mají vzdělání, a kde a jakým způsobem žijí. V druhé části jsem se tázala, zda se klientům program líbil, nebo by na něm něco změnili. Dále mě zajímalo, jaké si odnesli z programu zážitky, a zda došlo ke zlepšení subjektivní pohody díky výtvarnému programu „Čtyři roční období“.

Dne 15. 12. 2015 jsem se jednotlivě sešla se všemi respondenty ve společenské místnosti Centra denních služeb, kde mi klienti umožnili udělat s nimi strukturovaný interview nebo vyplnit dotazník. Odpovědi jsem si pečlivě zaznamenala.

8 Realizace projektu

Tabulka 1: Harmonogram projektu

Měsíc	Časová dotace
září 2015	1 hod seznámení s klienty s DMO 4 hod procházka a návštěva nového Ekoparku v Liberci, výběr zajímavého místa v Ekoparku pro pozdější práci na výtvarném programu
říjen 2015	0,5 hod připomenutí výtvarného programu 2 hod start samotné výtvarné činnosti - náčrtek výkresu 5 hod obtahování tuší, někteří již začali pracovat s akvarelem
listopad 2015	4,5 hod samostatné pracování na výkresu 1,5 hod dokončení výkresů
prosinec 2015	2 hod vernisáž obrázků, odměna Závěrečné hodnocení výtvarného programu Strukturované interview a dotazník

9 Metodické listy a vyhodnocení výtvarné části projektu

Tabulka 2: Metodický list č. 1

Námět	Seznámení, procházka
Časová dotace	1 hod seznámení s klienty s DMO 4 hod procházka a návštěva Ekoparku v Liberci
Cíl	Cílem je naladění klientů na přírodní prostředí, jejich úkolem je všimnout si, nechat na sebe působit a zapamatovat si prvky přírodního prostředí Ekoparku tak, aby je následně mohli výtvarně ztvárnit.
Řešený problém	Seznámení se s klienty, seznámení klientů s výtvarným programem a výtvarnou technikou akvarelu.
Pomůcky	Ekopark Liberec, pomocní asistenti, ilustrativní výtvarná díla autorky ztvárňující přírodu.
Motivace	Ukázky ilustrativních výtvarných děl pro lepší představu. Motivační povídání o přírodě před a v průběhu procházky.
Postup práce	Seznámení proběhne v Jedličkově ústavu ve společenské místnosti Centra denních služeb. Za pomoci pomocných asistentů proběhne procházka a návštěva Ekoparku, kde si klienti zvolí tu část Ekoparku, kterou použijí do svého výkresu. Klienti si zde prohlédnou výkresy pro lepší představu.
Metodická poznámka	Kvůli klientům na mechanickém vozíku je třeba zajistit dostatek pomocných asistentů. Ilustrativní díla pro lepší představu klientů je nutné mít předem připravené.

Vyhodnocení aktivity

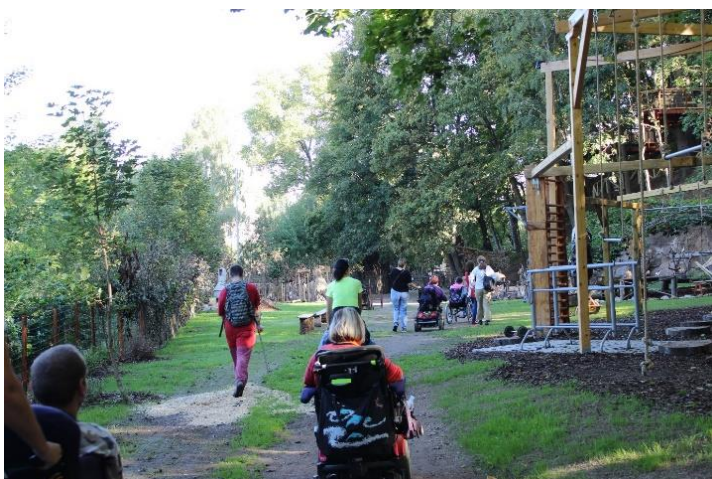
Seznámení s vybranými klienty s DMO z Jedličkova ústavu v Liberci probíhalo zhruba jednu hodinu. Seznámení proběhlo v Centru denních služeb ve společenské místnosti, kde se klienti každý den společně scházejí. Klientům jsem se představila a sdělila veškeré informace o výtvarném programu. Klienti mně pozorně poslouchali a poté se přihlásili ti, které výtvarný

program oslovil, a chtěli se ho zúčastnit. O týden později jsme s klienty navštívili nový Ekopark v Liberci. Při této návštěvě si klienti vybrali konkrétní místo v Ekoparku, které se jim líbí nebo je zaujalo a měli za úkol si ho zapamatovat a později ho využít pro své dílo.

Návštěva Ekoparku v Liberci se konala celé dopoledne. Velké množství času zabrala samotná cesta k Ekoparku. Pět klientů se pohybuje pomocí invalidního vozíku. Dva klienti mají elektrický vozík a další tři elektrický vozík bohužel nemají a musí být tlačeni pomocnými asistentkami. Práci pomocné asistentky jsem si vyzkoušela na vlastní kůži. Dovoluji si říci, že je to opravdu jak psychicky, tak především fyzicky náročná práce. Pomáhala jsem klientovi Romanovi na mechanickém vozíku. Měla jsem co dělat, abych vozík s Romanem udržela, a aby mi vozík i s Romanem neujel. Při tlačení vozíku do kopce jsem myslela, že to nezvládnou. Byla jsem vyčerpaná. Tlačit do kopce vozík, který váží téměř jednou tolik co já, bylo náročné. Myslím si, že pokud se vyráží na delší výlet, kde se vyskytují kopce, měli by práci pomocných asistentek nahradit muži. Po zdolání náročné cesty k našemu cíli, následovala prohlídka Ekoparku. Byla nám přidělena paní zahradnice, která v Ekoparku pracuje, aby nás parkem provedla a sdělila, co se kde nachází, nebo co se zde bude ještě budovat. Klienti byli nadšení z dřevěných vyřezávaných zvířat, dále z mini zoologické zahrady, ale největší úspěch sklidily ekologické toalety. Ty se také staly hlavním motivem pro budoucí výkresy. Po dopolední prohlídce nového libereckého Ekoparku nás čekala náročná cesta zpět do Jedličkova ústavu v Liberci. Na klienty zde čekal teplý oběd. Po obědě jsem dala klientům k prohlédnutí ilustrativní díla pro lepší představu.

1 Návštěva libereckého Ekoparku (zdroj: vlastní)

2 Prohlídka libereckého Ekoparku (zdroj: vlastní)

3 Prohlídka – dřevěných soch (zdroj: vlastní)

4 Prohlídka Ekoparku v pozitivní atmosféře (zdroj: vlastní)

Tabulka 3: Metodický list č. 2

Námět	Připomenutí výtvarného programu a náčrtek výkresu
Časová dotace	0,5 připomenutí výtvarného programu a návštěvy Ekoparku 2 hod start samotné výtvarné činnosti – náčrtek výkresu
Cíl	Znovuvybavení si dojmů z návštěvy Ekoparku. Podpora vizualizace a imaginace těchto dojmů. Výběr zvolené konkrétní části Ekoparku a její prvotní náčrt tuší.
Řešený problém	Ztvárnění dojmů z procházky.
Pomůcky	Čtvrtky, obyčejné tužky, černá tuš, igelit
Motivace	Povídání o přírodě, plynutí práce, klidná pozitivní atmosféra vedoucí ke vnitřní pohodě, dobrý pocit ze soustředěné práce.
Postup práce	Každý klient dostane na lavici čtvrtku a obyčejnou tužku nebo tuš. Poté si vybaví tu část parku, kterou si zvolil pro svůj výkres. Jím zvolenou část parku může nakreslit v jakémkoli ročním období, které má nejraději. Protože na každého z nás nějakým způsobem, ať už pozitivně či negativně působí různé roční období. Proto je třeba zvolit si takové roční období, ve kterém se cítíme plni života a radosti. Klienti pomocí obyčejné tužky nebo tuše vytvoří náčrty svých výkresů.
Metodická poznámka	Pokud klienti potřebují s něčím pomoci během programu, péči jim věnuji já a pomocní asistenti.

Vyhodnocení aktivity

Při dalším setkání jsem klientům připomněla, co vlastně budeme dělat a zda si pamatují, co je zaujalo v Ekoparku. Jejich odpověď mě nepřekvapila, mezi největší zážitek patřili ekologické vtipně pojaté toalety. Dále popisovali své zážitky a pocity z prohlídky. S klienty se mi dobře pracovalo, jelikož se stále usmívali a byli dobře naladěni. Odstartovali jsme tedy začátek samotné výtvarné činnosti. Klienti si zprvu tvořili náčrty obyčejnou tužkou. Velmi mě ale zarazilo, že pouze jeden nejmladší klient se pustil do náčrtku a načrtával podle své fantazie, ostatní na sebe hleděli a nevěděli jak začít. Pomocná asistentka Emílie a já, jsme museli

klientům napovědět. Náповědy zněly například: „*Jaruško, Tobě se tam přeci líbil ten dřevěný vláček, tak ho zkus nakreslit.*“, „*Žanetko, zkus nejprve udělat ten domeček.*“. V tuto chvíli jsem zjistila, že tito lidé jsou závislí na ostatních i při práci, a že je třeba jim neustále pomáhat. Po našich menších náповědách začala jedna z klientek kreslit náčrtek. Zpozorovala jsem, že ostatní klienti, kteří seděli blízko této klientky, se soustředili na to, co do svého náčrtku kreslí. Po pár minutách už kreslili téměř všichni. Netrvalo dlouho a zjistila jsem, že téměř všichni klienti mají velmi podobné náčrty. Přišla jsem tedy na to, že klienti se nechávají vést ostatními a nejsou sami tvořiví. Odkoukali náčrtek od spolusedící a snažili se ho napodobit. Jako první, kdo začal s obtahováním náčrtku tuší, byl opět nejmladší klient Otta. Čtyři klienti se necítili na obtahování náčrtku tuší, ostatní se do obtahování s chutí pustili. Musím podotknout, že pouze jedna klientka Marcela se zhostila úkolu tak, že rozdělila čtvrtku na čtyři díly podle ročních období. Ostatní klienti nad ročními obdobími neuvažovali vůbec. Když byli všichni klienti s náčrtem hotoví, byli mnou a paní Emílií pochváleni za dobře odvedenou práci. Se svými náčrty byli spokojeni a těšili se na další setkání.

5 Hlavní motiv výkresů – EKO-WC (zdroj: vlastní)

6 Náčrtek obyčejnou tužkou (zdroj: vlastní)

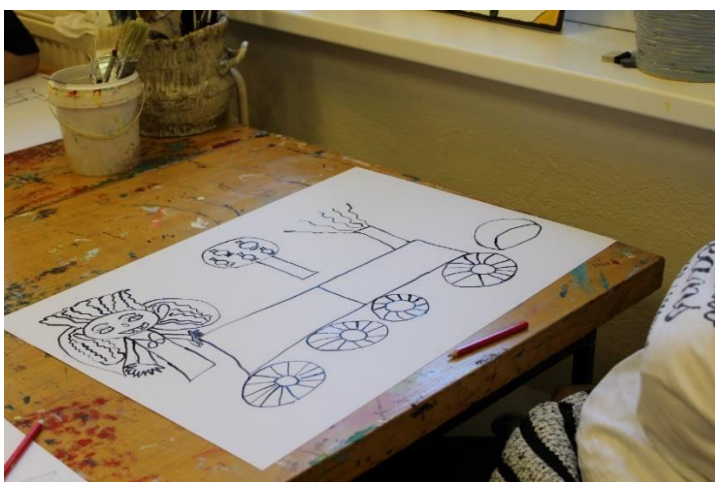
7 Práce na náčrtcích (zdroj: vlastní)

8 Klienti se soustředí a přemýšlí o svých náčrtcích (zdroj: vlastní)

9 Obtahování náčrtku tuší (zdroj: vlastní)

10 Dokončený náčrtek (zdroj: vlastní)

Tabulka 4: Metodický list č. 3

Námět	Artefiletická činnost
Časová dotace	11 hod práce na výtvarném díle
Cíl	Znovuvybavení a procítění zážitku z procházky a jeho symbolické ztvárnění a rozpracování do finální podoby.
Řešený problém	Zvládnutí techniky, řešení barevné kompozice.
Pomůcky	Igelit, kelímek na vodu, akvarelové barvy, štětce, hadr
Motivace	Motivující je společná soustředěná práce, rovněž je zjevně značně motivující můj průběžně projevovaný zájem o klienty a jejich díla, vstřícnost, zpětná vazba. Další motivací je výstava výkresů, která se bude konat po skončení výtvarného programu. Dále také slíbené odměny.
Postup práce	Každý klient dostane na lavici igelit proti zašpinění, kelímek s vodou, hadr, štětce, akrylové barvy a svůj výkres, na kterém bude pracovat. Klientům v případě potřeby vyměňuji vodu, podávám menší či větší štětce, případně napomáhám se zvolením barvy.
Metodická poznámka	Pokud klienti potřebují s něčím pomoci během programu, péči jim věnuji já a pomocní asistenti.

Vyhodnocení aktivity

Naše další setkávání probíhala stále v příjemné atmosféře. Klienti pracovali na svých výkresech. Někteří pokračovali v obtahování náčrtku tuší, jiní se již pustili do malování akvarelovými barvami. Klienti při práci na náčrtku procvičovali svou paměť a zapojovali své myšlení. Při malování, byla u nich rozvíjena představivost a fantazie. Dále dochází k rozvoji jemných motorických dovedností a schopnosti soustředit se, které je nevyhnutelné pro provedení motoricky poměrně náročných úkonů. Následné obtahování náčrtku tuší vyžaduje také trpělivost a pečlivost klientů. Handicapovaní jedinci s poruchou řeči nemohou zcela přesně vyjádřit svému okolí to, co cítí a jaké jsou jejich potřeby a přání. Právě díky těmto činnostem mají možnost vyjádřit své pocity, myšlenky, emoce či přání. V průběhu výtvarného

programu jsem měla možnost všimnout si toho, jak výrazně lidé s DMO dokáží mít radost z obyčejných věcí a činností, oceňují jednoduché aktivity a jsou vděční a skromní. Je možné, že míra jejich subjektivní pohody je paradoxně vyšší než u většiny zdravých lidí. Jejich běžné každodenní činnosti plynou daleko pomaleji, než je tomu u zdravých lidí s přemírou aktivit. Tato pomalost je důsledkem jejich postižení, ale přináší jim prožitek hloubky, který je vnitřně uspokojující. Zdrojem dobrého pocitu a vnitřního klidu – subjektivní pohody, jsou u těchto klientů právě jednoduché činnosti, v přítomnosti laskavého vedení, které tito klienti oceňují více, než je běžné u populace zdravých lidí. Část klientů pracovala samostatně, jiní se inspirovali ostatními a vytvářeli velmi podobné výkresy jako jejich spolusedící. Opět jsem na některých klientech zpozorovala, že si neví rady. Jedna klientka se neustále ptala asistentky Emílie, jakou barvu má zvolit téměř na vše ve svém výkresu. Klientům jsem dosti často musela pomáhat s výběrem barvy pro danou část výkresu. Leckdy nepomohla ani nápověda: „*Jakou barvu má sluníčko, tak takovou barvou to vybarvíš, ano?*“. Klienti byli na nás dost závislí, ale i přes to je práce na výkresech bavila.

Proběhlo několik dalších setkání, při kterých se pokračovalo v práci na výkresech. Klientům s větším pohybovým postižením trvala práce o něco déle. Nejvíce mě překvapilo, že i přes pohybová omezení, klienti téměř vůbec nepřetahovali barvami přes ohraničení tuší nebo tužkou. Díla se podařilo dokončit zejména díky mimořádné trpělivosti, usilovnosti klientů, ale také díky cílené podpoře pozitivního naladění skupiny a prožívání pohody v průběhu práce. Aktivity, které jsou provázeny prožíváním pohody, klidu, soudržnosti, smysluplnosti a radosti, jsou pak samy o sobě uspokojující a navzdory jejich náročnosti je větší naděje na jejich úspěšné dokončení i v případě, že jde o náročnou výzvy, jako tomu bylo v tomto případě.

11 Klient pracuje s vodovými barvami (zdroj: vlastní)

12 Vybarvování náčrtků (zdroj: vlastní)

13 Klient Otta se blíží k dokončení svého výkresu (zdroj: vlastní)

10 Vernisáž

Výtvarný program byl zakončen vernisáží. Protože bylo v měsíci prosinci výjimečně teplé počasí, rozhodla jsem se uskutečnit vernisáž na zahradě Jedličkova ústavu v Liberci. Bohužel na poslední chvíli kvůli nepříznivému počasí byla vernisáž přesunuta do společenské místnosti Centra denních služeb. Vernisáže se zúčastnil personál i ostatní klienti Jedličkova ústavu, dále přátelé zúčastněných klientů, ale i pár rodinných příslušníků některých klientů. Vernisáž po celou dobu probíhala v příjemné atmosféře a všichni zúčastnění byli dobře naladěni. Klientům jsem na oslavu dokončeného díla a završení naší dlouhodobé spolupráce upekla dort a jablečné štrúdlly. Na tvářích klientů byla vidět radost z ocenění od publika a z vydařené práce. Právě pozitivní ocenění a podpora podpořila u klientů motivaci k dalším tvořivým činnostem, pocit radosti a štěstí, který zvýraznila atmosféra oslavy jejich úsilí a výsledků, kterých dosáhli. Artefietický program završený vernisáží byl účastníky vnímán kladně, jeho cílem bylo působit na pocit smysluplnosti a subjektivní pohody. Vernisáž dále připomněla, že handicapovaní lidé z Jedličkova ústavu jsou schopni kvalitně a hluboce prožívat naplnění i v běžných jednoduchých činnostech.

14 Klient Otta spokojený se svým dílem (zdroj: vlastní)

15 Klientka Marcela projevuje radost ze svého vydařeného díla (zdroj: vlastní)

16 Výkresy k prohlédnutí (zdroj: vlastní)

17 Vernisáž (zdroj: vlastní)

11 Vyhodnocení strukturovaného interview

V první části dotazování jsem se zaměřila na pohlaví, věk a vzdělání respondentů, ale také na to, kde a jakým způsobem žijí. Níže jsou uvedené tabulky, které jsem vypracovala na základě odpovědí.

- **Věk**

Výtvarného programu se zúčastnili klienti ve věku od 20-49 let. Rozdělení podle věku je znázorněno v tabulce 5.

Tabulka 5: Věk klientů s DMO

Věk klientů s DMO	Absolutní počet
20 – 29 let	3
30 – 39 let	4
40 – 49 let	1
Celkem	8

- **Pohlaví**

Výtvarného programu se zúčastnilo celkem 8 klientů s DMO, z toho 6 žen a 2 muži. Rozdělení je znázorněno v tabulce 6.

Tabulka 6: Pohlaví klientů s DMO

Pohlaví klientů s DMO	Absolutní počet
ženy	6
muži	2
Celkem	8

- **Vzdělání**

Další otázkou jsem zjišťovala dosažené vzdělání klientů. Více než polovina respondentů měla dokončenou základní školu praktickou, pouze dva respondenti měli ukončenou střední školu praktickou. Rozdělení je znázorněno v tabulce 7.

Tabulka 7: Vzdělání klientů s DMO

Vzdělání klientů s DMO	Absolutní počet
Základní škola praktická	6
Střední škola praktická	2
Celkem	8

- **Bydlení**

Poslední část v první části mého šetření se týkala způsobu žití klientů. S rodinou bydlí pět respondentů, další dva mají svůj byt, ve kterém žijí, a pouze jeden respondent žije v ústavu. Rozdělení je znázorněno v tabulce 8.

Tabulka 8: Bydlení klientů s DMO

Bydlení klientů s DMO	Absolutní počet
S rodinou	5
Samostatně v bytě	2
V ústavu	1
Celkem	8

V druhé části jsem se zaměřila na otázky, zda se klientům program líbil a zda by na něm něco změnili. Jaké si odnesli z programu zážitky a zda došlo ke zlepšení jejich subjektivní pohody díky výtvarnému programu „Čtyři roční období“. A na konec mě zajímalo, zda by uvítali nějaký další podobný program.

- **Jak jste byl spokojený s výtvarným programem?**

Více než polovina respondentů byla s programem velice spokojená, pouze jednomu z respondentů přišel program průměrný. Rozdělení odpovědí je v tabulce 9.

Tabulka 9: Spokojenost s výtvarným programem

Spokojenost s výtvarným programem	Absolutní počet
Velmi spokojený	7
Průměrný	1
Nespokojený	0
Celkem	8

- **Změnili byste něco na programu? Pokud ano, co byste změnili?**

Sedm respondentů by na programu nic neměnilo, jelikož byli s programem velmi spokojeni. Jeden respondent by byl rád, kdyby měl možnost většího výběru míst pro svůj výkres.

Rozdělení odpovědí je v tabulce 10.

Tabulka 10: Změnili byste něco na programu?

Změnili byste něco na programu?	Absolutní počet
Ano	1
Ne	7
Celkem	8

- **Jaké zážitky jste si z programu odnesli?**

Jednoho respondenta nadchla pouze návštěva nového Ekoparku v Liberci. Dalšího respondenta zaujala pouze akvarelová malba a zbytek respondentů odpověděl odpovědí: „Odnosl/a jsem si skvělé zážitky z úplně celého výtvarného programu.“ Rozdělení odpovědí je znázorněno v tabulce 11.

Tabulka 11: Jaké zážitky jste si z programu odnesli?

Jaké zážitky jste si z programu odnesli?	Absolutní počet
Návštěva Ekoparku v Liberci	1
Malování	1
Dobré zážitky z celého programu	6
Celkem	8

- **Došlo u Vás ke zlepšení Vaší osobní pohody díky tomuto programu? (Cítíte se lépe? Máte z programu radost?)**

Téměř všichni respondenti až na jednoho odpověděli, že se díky tomuto programu cítí skvěle, mají radost a dobrý pocit z toho, co se jim podařilo vytvořit a na tento program budou vždy s úsměvem vzpomínat. Jedna respondentka mě dokonce pochválila, že jsem dokázala splnit své cíle. Jeden respondent odpověděl, že neví. Odpovědi jsou znázorněny v tabulce 12.

Tabulka 12: Došlo u Vás ke zlepšení Vaší osobní pohody?

Došlo u Vás ke zlepšení Vaší osobní pohody?	Absolutní počet
Ano	7
Ne	0
Nevím	1
Celkem	8

- **Uvítali byste v nejbližší době nějaký podobný program?**

Na tuto otázku mi všichni respondenti odpověděli, že by se rádi zúčastnili dalšího programu, protože výtvarná a tvořivá činnost je to, co je v životě velmi naplňuje a jsou rádi za každou činnost/akci. Odpovědi jsou znázorněny v tabulce 13.

Tabulka 13: *Uvítali byste v nejbližší době nějaký podobný program?*

Uvítali byste v nejbližší době nějaký podobný program?	Absolutní počet
Ano	8
Ne	0
Celkem	8

12 Vyhodnocení projektu

Závěrečné strukturované rozhovory a dotazníky ukázaly, že téměř všichni klienti byli s výtvarným programem velmi spokojeni. Program byl celkově velmi náročný, zejména kvůli nutnosti individuálního přístupu ke každému účastníkovi programu.

Klienti se do programu zapojili s nadšením a o to lépe se s nimi pracovalo. Práce na výtvarných činnostech je zajímavá a motivuje a i pro pedagoga (lektora) je obohacující sdílet tyto chvíle. Usuzuji tedy, dle míry ochoty ke spolupráci, finálních výsledků a zpětné vazby účastníků i zaměstnanců, že se projekt vydařil.

Kladné stránky programu:

- Pro uskutečnění tohoto programu jsme měli výborné podmínky, díky ochotě a vstřícnosti vedení a zaměstnanců Jedličkova ústavu
- Dále jsme měli k dispozici celé vybavení výtvarné dílny a materiál
- Byly mi přiřazeny pomocné asistentky, které mi pomáhaly s klienty po celou dobu programu
- Vydařená vernisáž

Negativní stránky programu:

- Občasná absence některého z klientů
- Pouze jedna výsledná malba, protože dokončení jednoho díla trvalo mnohem déle, než jsem původně předpokládala
- Časově náročný projekt

ZÁVĚR

Bakalářská práce se zabývala podporou subjektivní pohody u lidí s dětskou mozkovou obrnou bez postižení kognitivních funkcí s využitím výtvarného programu v Jedličkově ústavu v Liberci. Rozhodla jsem se navrhnout a zrealizovat výtvarný program „Čtyři roční období“ pro tyto handicapované lidi. Pokusila jsem se výtvarný program inspirovat návštěvou nového libereckého Ekoparku u cyklostezky v Liberci a tím i zapojit klienty s DMO do výtvarné činnosti. Klienti byli s návštěvou Ekoparku spokojeni, uvnitř se nacházelo velké množství ze dřeva vyřezávaných soch, které na klienty působily nejvíce zajímavě a také se staly hlavním motivem pro další fázi našeho výtvarného programu.

Klienti v Centru denních služeb tráví hodně svého času. V dopoledních hodinách se zde konají výtvarné a pracovní dílny pro klienty s ukončenou školní docházkou, kteří bohužel nenašli zaměstnání. Dříve ale klienti vyráběli za účelem radosti, dnes je tomu jinak. Výrobky se prodávají a klienti je vyrábí za účelem prodeje, nikoli kvůli radosti a nadšení z tvoření. Celý výtvarný program byl klienty pozitivně přijat. Výtvarné aktivity v atmosféře bezpečí, podpory, tvorby a zaujetí podporovaly prožívání subjektivní pohody, která je obzvláště pro lidi s fyzickým postižením velice důležitá. Práce na svých výtvarných dílech klienty bavila a z programu si každý odnesl mnoho hezkých zážitků a vzpomínek. Myslím, že díky tomuto zrealizovanému výtvarnému programu došlo k oživení výtvarné dílny a byla zde možnost připomenout si krásné chvíle nezištného tvoření s nadšením a fantazií.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BLATNÝ, M. a kol., 2010. *Psychologie osobnosti. Hlavní témata, současné přístupy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3434-7.

BLATNÝ, M., et al. 2005. *Psychosociální souvislosti osobní pohody*. Brno: Masarykova univerzita & MSD. ISBN 80-86633-35-7 .

FISCHER, S., ŠKODA, J., 2008. *Speciální pedagogika: Edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. 1. vyd. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-014-0.

FRANKL, V., 1997. *Vůle ke smyslu: vybrané přednášky o logoterapii*. 2. vyd. Brno: Cesta. ISBN 80-85139-63-2 .

HOGENOVÁ, A., 2002. *Kvalita života a tělesnost*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0457-4.

JANKOVSKÝ, J., 2006. *Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením: somatopedická a psychologická hlediska*. 2. vyd. Praha: Triton. ISBN 80-7254-730-5.

KLENKOVÁ, J., 2000. *Možnosti stimulace neverbálních a verbálních schopností vývojově postižených dětí*. Brno: Paido. ISBN 80-85931-91-5.

KOLÁŘ, P., 2009. *Rehabilitace v klinické praxi*. 1. vyd. Praha: Galén. ISBN 978-80-7262-657-1.

KOMÁREK, V., 1997. *Epileptické záchvaty a syndromy*. 1. vyd. Praha: Galén. ISBN 80-85824-56-6.

KRAUS, J., 2004. *Dětská mozková obrna*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-1018-8.

KŘIVOHLAVÝ, J., 1994. *Jak zvládat stres*. Praha: Grada Avicenum. ISBN 80-7169-121-6.

KŘIVOHLAVÝ, J., 2002. *Psychologie nemoci*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-0179-0.

MICHALÍK, J., 2011. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-859-3.

- OPATŘILOVÁ, D., 2003. *Pedagogická intervence v raném a předškolním věku u jedinců s dětskou mozkovou obrnou*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3242-1.
- PAULÍK, K., 2010. *Psychologie lidské odolnosti*. 1.vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2959-6.
- PAYNE, J. a kol., 2005. *Kvalita života a zdraví*. 1. vyd. Praha: Triton. ISBN 80-7254-657-0.
- PLHÁKOVÁ, A., 2007. *Učebnice obecné psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia. ISBN 80-200-1086-6.
- ŘÍČAN, P., 2008. *Psychologie: příručka pro studenty*. 2. vyd., dopl. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-406-9.
- SLAVÍK, J., 1997. *Od výrazu k dialogu ve výchově: artefiletika*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-437-3.
- SLAVÍK, J., 2001. *Umění zážitku, zážitek umění: teorie a praxe artefiletiky*. Praha: Univerzita Karlova. ISBN 80-729-0066-8.
- SLAVÍKOVÁ, V., SLAVÍK, J., ELIÁŠOVÁ, H., 2007. *Dívej se, tvoř a povídej!: artefiletika pro předškoláky a mladší školáky*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-807-3673-222.
- SLAVÍKOVÁ, V., SLAVÍK, J., HAZUKOVÁ, H., 2010. *Výtvarné čarování: artefiletika pro předškoláky a mladší školáky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta. ISBN 80-729-0016-1.
- VÍTKOVÁ, M., 2004. *Integrativní speciální pedagogika: integrace školní a speciální*. 2. vyd. Brno: Paido. ISBN 80-7315-071-9.
- VÍTKOVÁ, M., 1999. *Somatopedické aspekty*. 1. vyd. Brno: Paido. ISBN 80-85931-69-9.
- WORLD HEALTH ORGANIZATION, 1974. *Basic Documents*. Twenty-fourth Edition. WHO, Geneva, 164 s.

PŘÍLOHY

Příloha A Dotazník

Příloha B Ukázka odpovědí z dotazníku (Vyplněno klientkou Jaroslavou)

Příloha C Strukturované interview

Příloha D Ukázka odpovědí z dotazníku a strukturovaného interview (Vyplněno klientkou Marcelou)

Příloha A

Dotazník

Dobrý den,

jmenuji se Michaela Vrátilová a jsem studentka Technické univerzity v Liberci, studuji Pedagogiku volného času. Nyní jsem ve třetím ročníku bakalářského studia a tento rok píši svou bakalářskou práci na téma: Podpora subjektivní pohody u lidí s dětskou mozkovou obrnou bez postižení kognitivních funkcí za pomoci výtvarného programu.

Připravila jsem si pár otázek, na které bych se Vás ráda zeptala. Některé z nich se týkají přímo Vaši osoby a pár dalších otázek se týká zrealizovaného výtvarného projektu, kterého jste se zúčastnili. Byla bych moc ráda, kdybyste mi pomohli s tímto šetřením a rozhovor se mnou poskytl. Vaše odpovědi poslouží k vyhodnocení celého výtvarného programu. Vaše odpovědi v žádném případě nebudou dále použity ani nijak zneužity.

Děkuji

Michaela Vrátilová

Dotazník:

1. Kolik Vám je let?

- 20-29 let
- 30-39 let
- 40-49 let

2. Jste:

- žena
- muž

3. Jaké máte vzdělání?

- základní škola praktická
- střední škola praktická

4. Jak bydlíte?

- s rodinou
- samostatně v bytě
- v ústavu

5. Byl jste spokojený s výtvarným programem?

- spokojený
- průměrný
- nespokojený

6. Změnili byste něco na programu? A co?

- ano
- ne
- Co byste změnili:

7. Jaké zážitky jste si z programu odnesli?

8. Došlo u Vás ke zlepšení Vaší osobní pohody díky tomuto programu? (Cítíte se lépe? Máte z programu radost?)

- ano
- ne
- nevím

9. Uvítali byste v nejbližší době nějaký podobný program?

- ano
- ne

Příloha B

Ukázka odpovědí z dotazníku (Vyplněno klientkou Jaroslavou)

Dobrý den,

jmenuji se Michaela Vrátilová a jsem studentka Technické univerzity v Liberci, studuji Pedagogiku volného času. Nyní jsem ve třetím ročníku bakalářského studia a tento rok píši svou bakalářskou práci na téma: Podpora subjektivní pohody u lidí s dětskou mozkovou obrnou bez postižení kognitivních funkcí za pomoci výtvarného programu.

Připravila jsem si pár otázek, na které bych se Vás ráda zeptala. Některé z nich se týkají přímo Vaši osoby a pár dalších otázek se týká zrealizovaného výtvarného projektu, kterého jste se zúčastnili. Byla bych moc ráda, kdybyste mi pomohli s tímto šetřením a rozhovor se mnou poskytl. Vaše odpovědi poslouží k vyhodnocení celého výtvarného programu. Vaše odpovědi v žádném případě nebudou dále použity ani nijak zneužity.

Děkuji

Michaela Vrátilová

Dotazník:

1. Kolik Vám je let?

- 20-29 let
- 30-39 let
- 40-49 let

2. Jste:

- žena
- muž

3. Jaké máte vzdělání?

- základní škola praktická
- střední škola praktická

4. Jak bydlíte?

- s rodinou
- samostatně v bytě
- v ústavu

5. Jak jste byl spokojený s výtvarným programem?

- velmi spokojený
- průměrný
- nespokojený

6. Změnili byste něco na programu? A co?

- ano
- ne
- Co byste změnili:

7. Jaké zážitky jste si z programu odnesli?

Moc se mi líbila návštěva EKOPARKU.

8. Došlo u Vás ke zlepšení Vaší osobní pohody díky tomuto programu? (Cítíte se lépe?

Máte z programu radost?)

- ano
- ne
- nevím

9. Uvítali byste v nejbližší době nějaký podobný program?

- ano
- ne

Příloha C

Strukturované interview

Dobrý den,

jmenuji se Michaela Vrátílová a jsem studentka Technické univerzity v Liberci, studuji Pedagogiku volného času. Nyní jsem ve třetím ročníku bakalářského studia a tento rok píši svou bakalářskou práci na téma: Podpora subjektivní pohody u lidí s dětskou mozkovou obrnou bez postižení kognitivních funkcí za pomoci výtvarného programu.

Připravila jsem si pár otázek, na které bych se Vás ráda zeptala. Některé z nich se týkají přímo Vaši osoby a pár dalších otázek se týká zrealizovaného výtvarného projektu, kterého jste se zúčastnili. Byla bych moc ráda, kdybyste mi pomohli s tímto šetřením a rozhovor se mnou poskytl. Vaše odpovědi poslouží k vyhodnocení celého výtvarného programu. Vaše odpovědi v žádném případě nebudou dále použity ani nijak zneužity.

Děkuji

Michaela Vrátílová

Dotazník:

1. Kolik Vám je let?

- 20-29 let
- 30-39 let
- 40-49 let

2. Jste:

- žena
- muž

3. Jaké máte vzdělání?

- základní škola praktická
- střední škola praktická

4. Jak bydlíte?

- s rodinou
- samostatně v bytě
- v ústavu

5. Jak jste byl/a spokojený s výtvarným programem?

6. Změnili byste něco na programu? A co?

7. Jaké zážitky jste si z programu odnesli?

8. Došlo u Vás ke zlepšení Vaší osobní pohody díky tomuto programu? (Cítíte se lépe? Máte z programu radost?)

9. Uvítali byste v nejbližší době nějaký podobný program?

Příloha D

Ukázka odpovědí z dotazníku a strukturovaného interview (Vyplněno klientkou Marcelou)

Dobrý den,

jmenuji se Michaela Vrátilová a jsem studentka Technické univerzity v Liberci, studuji Pedagogiku volného času. Nyní jsem ve třetím ročníku bakalářského studia a tento rok píši svou bakalářskou práci na téma: Podpora subjektivní pohody u lidí s dětskou mozkovou obrnou bez postižení kognitivních funkcí za pomoci výtvarného programu.

Připravila jsem si pár otázek, na které bych se Vás ráda zeptala. Některé z nich se týkají přímo Vaši osoby a pár dalších otázek se týká zrealizovaného výtvarného projektu, kterého jste se zúčastnili. Byla bych moc ráda, kdybyste mi pomohli s tímto šetřením a rozhovor se mnou poskytl. Vaše odpovědi poslouží k vyhodnocení celého výtvarného programu. Vaše odpovědi v žádném případě nebudou dále použity ani nijak zneužity.

Děkuji

Michaela Vrátilová

Dotazník:

1. Kolik Vám je let?

- 20-29 let
- **30-39 let**
- 40-49 let

2. Jste:

- **žena**
- muž

3. Jaké máte vzdělání?

- základní škola praktická
- **střední škola praktická**

4. Jak bydlíte?

- s rodinou
- samostatně v bytě
- v ústavu

Strukturované interview

5. Jak jste byl spokojený s výtvarným programem?

„Hodně se mi to líbilo a bavilo mě to všechno.“

6. Změnili byste něco na programu? A co?

„Všechno bych nechala tak, jak to bylo, protože se mi to moc líbilo.“

7. Jaké zážitky jste si z programu odnesli?

„Líbila se mi procházka v tom Ekoparku, mají to tam moc hezké. Eko záchod si budu pamatovat dlouho, ten se líbil všem. A malování, protože to mám ráda taky.“

8. Došlo u Vás ke zlepšení Vaší osobní pohody díky tomuto programu? (Cítíte se lépe? Máte z programu radost?)

„Mám velkou radost, protože jsem vděčná za každou akci nebo program, který tu máme. Tohle se mi hodně líbilo a cítím se šťastná.“

9. Uvítali byste v nejbližší době nějaký podobný program?

„Jo, doufám, že bude co nejdřív a už se moc těším. Mám ráda, když něco pořád děláme, člověk ani nic jiného dělat nemůže, tak je to jediná radost.“